

DİLİN DOĞRU VE GÜZEL KULLANIMI ÜZERİNE

Prof. Dr. Ferit AKTA *

ÖZ: Dil, kimliğinimizin hem yapıcı, unsuru hem de özüdür. Son derece karmaşık ve son derece varlık, müzela iç içe olan dili ideal anlamda güzel ve doğru kullanmak yalnızca kişisel eğitimle başarılacak bir iş değildir. Bireysel toplumsal ve tarihsel varlık olan insanın, bütün bu özellikleriyle toplum içinde yücelmeden onu doğru ve güzel kullanması, mümkün değildir. Bunun gerçekleşmesi için de aristokrat bir zümrenin olması, ihtiyaç vardır. Dil eğitiminin hedefi bu zümrenin zevki, anlayışı, ve dil tercihleri dikkate alınarak belirlenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, dili güzel kullanma becerisi, aristokrat zümre

About Correct and Aesthetic Usage of Language

ABSTRACT: Language is both the constructive element and the core of our identity. The ideal and correct use of language, which is of utmost complexity and in full integrity with our being, is not something to succeed with only our personal education. It is not possible for a human with his characteristics of being an individual, social and historical being, to use it correctly before he is elevated socially. Thus, there is a need for the formation of an aristocratic circle to make it possible. The target of language education should be determined by taking the taste, understanding and the language preferences of this circle into consideration.

Key Words: Culture, the ability to use language well, aristocratic circle

Dil Dediğimiz

Kültür tarihi boyunca dil ve önetiminden çok söz edilmiş, farklı dikkatlerle dilin varlığı, oluşması, ve gelişmesi ifadeye çalışılmıştır.

* Gazi Üni. Fen-Ed. Fak. TDE Böl. saktas@gazi.edu.tr

nsan, her an iç içe oldu u ve her türlü etkinlikleriyle zenginle tirdi i ve geli tirdi i dilin mahiyetini kavrama ve anlama yolunda çok gayret sarf etmi tir. Zaman,m,zda da bu çabalar, artarak devam etmektedir. Yak,n dönem felsefesine dil felsefesi demek bile mümkündür. Zira geçen yüz-y,l, eserleriyle ismini duyuran dü ünürlerin hemen hepsi dil felsefesi üzere eser vermi lerdir. Kültür ilimlerinin temel ve vazgeçilmez malzemesi olan dil, hayran oldu umuz ve hayretler içinde seyretti imiz teknolojik geli menin gerçekle mesinde önemli rol sahibidir. Teknik medeniyet kulesinin temelinde dil vard,r. Bir an için, insan,n anla an bir varl,k olmad,- ,n,, yani onun anla ma ve kendisini ifade için dil ad, verilen sistem vücut vermedi ini dü ünelim. Ba lang,c,n, bilmedi imiz zamandan günümüze, insan etkinli i sonucu ortaya koyulmu bütün eserlerin nas,l gerçekle ti ini anlamak ve aç,klamak imkân,ndan mahrum kal,r,z. Sevgimizi, k,zg,nl,klar,m,z,, her türlü ruh halimizi ve dü üncemizi dille ifade etti imizi de hat,rdan ç,karmamak gerekir. Dilsiz ne hayalden, ne tasar,dan, ne hâlden ve ne de geçmi ten söz edebiliriz. Bireysel dünyam,z,n da dille ve onun verdi i imkânlarla olu tu unu da ak,ldan ç,karmayal,m. Dil, her alanda kimli imizin özüdür. Geçmi imiz onunla olu mu gelece imiz onunla ekillenecektir. K,sacas, biyolojik varl, ,m,z d, ,nda her türlü etkinlik, dü ünçe, davran, hayal ve benzeri yap,p etmelerin tamam, dille gerçekle mekte ve ifade edilmektedir. Dil ile gerçekle tirilen aç,k ve gizli, yani görünen ve görünmeyen bütün bu etkinlikleri uzun uzun dü ünüp hesaplayarak yapmam,z mümkün de il. Beynimizde dü ündü ümüz, hissetti imiz her ey ayn, anda dilimizin ucundad,r. Dilde zamana, mekâna, ki iye ait her türlü unsur spontane olarak ayn, anda adeta iç içe girer. Bu an varl, ,n ak, halinde ya and, , çok k,sa bir zaman dilimi olarak dü ünülmelidir. Bunun için konu ma an,nda say,s,z seçeneklerden hangisinin tercih edilece ini, onunu nas,l söylenece ini belirleyen husus dili kullanma becerisidir. Bu beceride biyolojik özellikler bütünü, kültür, zevk ve hayat,n prati i içinde kazan,lm, her türlü al, kanl,k ve de erler dünyas,-na ait hususlar iç içe girer. Bütün bunlar seste, söyleyi te, kullan,lan kelimenin anlam dünyas,nda, jest ve harekette yans,r. Konu ma an,nda bir kelimenin seçilip seslendirilmesi say,s,z i lemin, az önce sözünü etti imiz çok k,sa bir anda, gerçekle mesine ihtiyaç gösterir. leti im an,nda hiçbir ey yerinde durmaz, hareket ve de i me esast,r. te bunun için dil kullan,md,r denilmektedir. Otomobil kullanan bir insan, dü ünelim. Ayn, anda birçok hususa bakmak ve kontrol etmek durumundad,r. Bunlardan birinin ihmali beklenmedik kazan,n sebebi olabilir veya otomobil çal, -maz. Dil kullanman,n da otomobil sürmekten daha karma ,k bir i oldu- unu unutmamakta yarar var. Direksiyon ba ,na geçip terlemeden bir ba kas,n,n tarifi ve tavsiyesiyle oför olmak nas,l mümkün de ilse ba kal,r,n,n yönlendirmesiyle iyi, güzel, do ru ve yerinde bir söz söylemekte mümkün de il gibi görünmektedir. Konu arak anla mak insan,n gerçek-

le tirdi i son derece önemli becerilerden biridir. Bu beceride insana, topluma, varl, a, zamana, mekâna ait birçok husus üst üste çak, ,r, sözde ve seste görünmez çizgiler hâlinde varl,klar,n, anla ,lmaz biçimde sürdürürler. Bunun için konu ma an,n,n sentezi yoktur, o bütün hâlinde anla ,lma-l,d,r. Bu beceri insan olman,n temel artlar,ndan biri gibi görünmektedir.

Ö renmek ve Ö retmek

Bu kadar önemli olan, yani insan,n temel varl,k artlar,ndan birinin ürünü di erlerinin de gerçekle mesini sa layan dilin mahiyeti, geli mesi, yap,s, özellikleri, anlam de erleri, ses zenginli i, ses anlam kayna mas,, farklı diller aras,ndaki benzer ve farklıl,klar, ki inin iç dünyas,n,n olu mas,nda dilin rolü ve de eri gibi konularda yeterli ve zaman içinde de i mez kurallar ortaya koyan incelemeler yap,ld, m,? Günümüzde insan-l,k, bu kadar iç içe oldu umuz dilin ne olup olmad, ,n,, en az,ndan anlamla sesin, sesle sosyal çevrenin ve ki inin ili kisini de i mez biçimde ortaya koydu mu? Dilin geçmi iyle günümüzdeki hâli aras,ndaki ili kiler gözler önüne serildi mi? Elbette e -zamanl, ve art zamanl, çok çal, malar yap,ld,, yap,lmakta ve yap,lacak. Dil ad,na çok eyler söylendi söylenecek, teoriler geli tirildi geli tirilecek. Bu ak, içinde dil, kendisine özgü bir tebessümle, gerçekle tirilen her türlü etkinli i seyredip zamanla iç içe, kucak kuca a-geçmi te oldu u gibi- yoluna devam ediyor ve edecek. Âlimler, dü ünürler, gramer yazarlar,, sözlük sahipleri elbette faaliyetlerini sürdürecekler. Onlar gördüklerini hakikat sanman,n rahatlı ,yla dil gerçe ini farklı yönleriyle dile getirme gayretleriyle görevlerini yerine getirdiler, getirecekler. Belki çok yeni teoriler geli tirenle de olacak. Bunlar,n zararlı oldu unu söylemek mümkün de il. Ancak dilin temel i levi konu mad,r, yazmad,r. Ana dilini konu an yazan insan gramere, dil tarihine oldu u gibi lehçeler aras,ndaki ili kileri ve dilin geçmi iyle haldeki durumu aras,ndaki farklıl,klar, bilmeye de ihtiyaç duymaz. Bu cümlelerle dil üzerinde çal, anlar,n gereksizli inden söz etmek istemiyorum. Böyle bir hususu ak,ldan geçirmek bile do u de il. Ancak do ru ve güzel konu ma al, kanlı, ve becerisi kazanma ile dil ile ilgili ilmi etkinliklerin birbirinden farklı olduklar,n, ifade etmek istiyorum. İmin temelinde merak ve bilmek arzusunun yatt, ,n, hat,r,ndan ç,karmamak gerekir. Ayr,ca dil üzerinde gerçekle tirilen çal, malar, kültür tarihinin, etnoloji ve antropolojinin problemlerini ayd,nlatmaya hizmet ederler.

Bir dili do ru ve güzel konu ma ki isel bir beceridir. Bu, dil alan,ndan gerçekle tirilen ilmî etkinliklerle ve dilbilgisi kurallar,n, ö renmekle kazan,lmaz. Türkçe üzerinde çal, an yabancı, dil bilginlerinin Türkçeyi do ru ve güzel kulland,klar,n, söylemek iddia olur. Bir dilin dil bilgisi kurallar,n, çok iyi ö renmek o dili güzel ve do ru kullanmak için

yeterli de ildir. Öyleyse dili kullanma becerisi kazanma i i ile dil ilminin farklı alanlar,nda gerçekte tirilen çal, malar, birbirinden ayr, dü ünmemek gerekmektedir. Dil felsefesinden, dil bilgisinden ve dil imlinin farklı alanlar,ndaki çal, malar,ndan hareketle do ru, güzel ve etkili konu ma ve yazma becerisi kazan,almaz. Ö retim siteminin farklı kademelerinde, dil bilgisi kuralları,ndan hareketle etkili, do ru ve güzel konu ma ve yazma ö retiminin gerçekte emedi ini en iyi bilen ülke Türkiye olmalı. Çünkü önce ilkö retimde, sonra ortaö retimde imdi de, bunlara ilave olarak yüksek ö retimde dil tarihi hakkında bilgiler vererek ve dil bilgisi kuralları, n, ezberleterek ö reterek Türkçe ö retimini sürdürmekte ,srar etmekteyiz. Yabancı, dil ö retimindeki ba ar,s,zl , m,z,n temelinde de, bir türlü yenemedi imiz bu al, kanl,klar,n yatt, ,n, söylemek hiç de hatalı, olmaz san,yorum. Bilgi ö retmek ile beceri ve al, kanl,k kazandı,rılmak birbirinden çok farklı, etkinliklerdir. Çocuk dili ö renmez, onu do al ortamda konu ma becerisi ve al, kanl, , kazan,r, sesleri söylerken birkaç kelimeyle kendisini ifade ederken bu beceri ve al, kanl, , nas,l kazandı, , gözlemlenebilmektedir.

Bütün bunlardan sonra as,l söyleyeceklerimize geçmeden bazı sorular üzerinde k,saca durmak istiyorum. Bunlardan ilki Türkiye'de yaz, ve kültür dili neden İstanbul a z, esas al,narak düzenlenmiştir? Di erlerini de öyle s,ralamak mümkün: Paris ve çevresinde yaayanlar,n dili neden Fransızlar,n resmi dilinin kaynağı, durumundadır? Tarihî kültür merkezlerinde ve büyük ehirlerde mi yoksa köylerde mi dil daha güzel, daha do ru ve ihtiyaca cevap verecek biçimde kullanılır. Dü ünme ve kültür hayatı, içinde zevki inceliyor, ki isel de erleri sürdürdü ü ya ama tarz,n,n ak, , içinde olgunlaşma, ve yücelme, içinde ya ad, , toplumun üstün değerleriyle bütünle mi aydınlar m, yoksa k,salda be on koyunu peşinde ömrünü geçiren çoban, ehirden i çi çevrelerinde veya kenar semtlerde yaşamak zorunda kalan kiler mi dili iyi, do ru, güzel kullanma ans,na sahiptir? Dilin do ru, güzel ve yerinde kullanılması, için zevkin yükselmesi, insanî ilikileri düzenleyen kuralları, n olgunlaşması,, kültürün zenginleşmesi, insanlar,n zaman,n getirdi i yenilikleri ve de erleri içselleştirmesi, k,saca kelimenin gerçek anlamıyla aydın olması, art gibi görünmektedir. Yani yalnızca maddî imkânlarla seçkin de il sürdürdükleri ya ama biçimi, de erler dünyası, ve sosyal hayatla ilgili pratikleriyle elit olmaları, ihtiyaç vardır. Böyle bir elit zümrede dil yücelme zevki, olgunlaşma, anlayış, ve kültür birikimiyle, hayat,n ak, , içinde kullanılması, kullanılması ses ve söyleyiş bakılmı,ndan zenginleşir, yücelir. Böylece konu ma dili, bir bakıma, sanat dili seviyesine yükselir. Kurallarla de il kullanılması zevkiyle dil olgunlaşır. Yüksek kültür ve ya ama tarz, zaman içinde kendi konu ma diline vücut verir. Aristokrat veya yerle mi seçkinler zümresi olmayan toplumlarda, anlaşılmaması, olarak kullanılması dil kuralları uygun gö-

rünse de henüz i lenip güzelle memi tir. Bunun için geçi dönemi toplu-mlar,nda, ya ama tarz,nda gözlemlenen zevksizlik dilde de varl, ,n, sürdürür. Bu yaln,z konu ma dilinde de il o dönemde ortaya konulan sanat eserlerinde de hissedilir. Gerçek anlam,yla elit zümresi olmayan toplu-mlarda, dilin kullan,la kulan,la kendi ses ve söyleyi ini güzelle tirip yüceltmesini beklemek bir ümitten öte geçemez. Osmanl, mparatorlu u zaman,nda stanbuløda mparatorlu a has bir kültürün stanbuløda konu ma dilini farklı,la t,r,p inceltti ini herkes bilmektedir. Cumhuriyet Dönemi kendi elit zümresini olu turabilseydi xx. yüzy,l sonlar,nda Ankara ba ta olmak üzere büyük ehirlerde Türkçe bugünkünden daha farklı, bir seviyeye ula abilirdi. Çünkü elit zümre, sahip oldu u zevk ve kültür birikimiyle, bilinen ve kabûl edilen dil kurallar,n, ve söyleyi tarz,n,, hayat,n ak, , içinde kendili inden yorumlay,p de erlendirerek güzelle tirir ve zenginle tirir. Yeni nesiller, do al ortamda, bu dili kullanma becerisini kazanma imkân, elde ederler. Öyleyse bir dili do ru, güzel ve yerinde kullanma gerçek anlamda elit zümrenin varl, , ve ya ama tarz,yla yak,n-dan ilgilidir.

Öneriler

Ö retim hayat,nda dil becerisi kazand,rma, yeni, farklı, ve mahallî söyleyi lerin hâkim oldu u edebî eserler arac,l, ,yla gerçekle emez. Bunlar,n okunmas,n, yasaklamak da do ru de il. Ancak görevi dilin do ru ve güzel kullan,m, becerisi kazand,rmak olan ö reticinin seçilmi metinlerde dilin nas,l kullan,ld, ,n, göstermesine ihtiyaç oldu u aç,kt,r. Bu metinlerin ö rencide iz b,rakacak tarzda tekrar tekrar okunmas, ve yazd,r,lmas, sözü edilen becerinin kazan,lmas,na zemin haz,rılar. Türkçe derslerin amaçlar,ndan biri bu olmal,d,r. Lise sonras,nda okutulmas, zorunlu olan derslerin konulmas,nda da amaç dili güzel ve do ru kullanma becerisi kazand,rmad,r. Dil yasaklarla, kurallar, de i tirerek zenginle mez. Böyle tedbirler güzel ve do ru konu ma ve yazmaya da hizmet etmez san,yorum. Yukar,da sözü edilen aristokrat çevrelerde konu ulan dilin kendili- inden örnek al,nmas,, seçilmi edebî metinlerin güzelliklerinin sezdirilmesi güzel ve do ru konu may a hizmet edece i dü üncesindeyiz.

üphesiz as,l olan, metin ve konu malarla bu dili kullananlar üzerinde do ru ve güzel konu ma ve yazma arzusu uyand,rılmakt,r. Böyle bir arzu, ba ar, için gerekli yöntemi bulmakta güçlük çekmez, geç de kalmaz.

Ancak as,l olan geni kitlenin dil bilincine kavu mas,d,r. Dilin do ru ve güzel kullan,lmas, gerekti ini kabul edenler, sözleri ve kurallar, de i tirmeden, ses ve söyleyi in kullan,mı a zenginle ip güzelle ece ine inanmal,d,rılar.

Bir toplumda dili herkesin do ru ve güzel kullanmas, beklenemez. Modele ihtiyaç vard,r. Dili do ru ve güzel kullananlar,n yani ciddi mana da elit zümrenin model al,nmas,, taklit edilmesi gereklidir. Zevkleri oturmu , de erleri yerle mi ve yücelmi bir elit zümrenin ya ama tarz,na vücut vermeden dilin güzel ve do ru konu ulmas,n, beklelmek iyi niyeti gerçekli e hakim k,lma arzusunun ötesine geçemez san,yorum. Sürdürü lün hayat bunun böyle oldu unu her dönem ve mekânda ortaya koymu - tur. Bir dili güzel konu mak, yüksek zümre ya ama tarz,nda bir araya ge len farklı unsurlar,n birlikteli inhe ihtiyaç gösterir.